

VERSLAG
VAN DE DIALECTENCOMMISSIE
DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM
OVER 1964

OVERDRUK UIT HET JAARBOEK DER KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN
1964—1965

DIALECTENCOMMISSIE

Uerslag over 1964

In de loop van 1964 bedankte Prof. Dr. G. A. van Es voor het lidmaatschap van de commissie. Deze vergaderde tweemaal, op 9 maart en 23 december. Tijdens de eerste vergadering trad de heer C. B. van Haeringen als voorzitter af; hij werd in die functie opgevolgd door de heer K. Heeroma.

In maart werden de vragenlijsten 36 en 37 uitgezonden. Op de eerste werd gevraagd naar benamingen van kurken, stoppen voor spongaten, enz., voor Drs. J. P. Ponten te Marburg, op de tweede naar de infinitief en de tegenwoordige tijd van een veertigtal werkwoorden. In december werd vragenlijst 38 uitgezonden met de tweede helft van het totaal der te vragen werkwoorden. Het aantal binnengekomen lijsten overtreft de verwachtingen weliswaar, maar door sommige invullingen wordt de indruk gewekt dat, ondanks de uitvoerige toelichting, niet alle correspondenten de bedoeling goed begrepen hebben.

Op 31 december waren in totaal 51.800 ingevulde lijsten op het bureau aanwezig. Van de lijsten 1—22, 24—27 en 30a bleven de aantallen ongewijzigd. Van lijst 23 zijn thans aanwezig 1218 exx., van lijst 28: 1503 exx., van lijst 29: 858 exx., van lijst 29a: 397 exx., van lijst 30 : 1273 exx., van lijst 31 : 1266 exx.¹⁾, van lijst 32 : 960 exx., van lijst 33: 828 exx.¹⁾, van lijst 34: 874 exx., van lijst 34a: 784 exx., van lijst 35: 860 exx., van lijst 36: 702 exx., en van lijst 37: 700 exx. In de loop van het jaar kwamen 2463 ingevulde lijsten binnen.

De heer A. J. J. de l'Orme tekende twee kaarten voor de Taalatlas, die van de *schommel* door Martin Verhoeven (Leuvense reeks nr. 1) en die van de *dorsvloer* door Dr. Jan van Bakel (Nijmeegse reeks nr. 2). Met deze kaarten, de nrs. 9 en 10 van afl. 8, is deze aflevering voltooid; de verschijning ervan valt binnen afzienbare tijd te verwachten.

Van het tijdschrift „Taal en Tongval” verscheen afl. 3/4 van jaar-

¹⁾ In het vorige jaarverslag zijn voor deze lijsten hogere aantallen opgegeven ten gevolge van een vergissing bij de telling.

gang 15 (1963), het Oostnederlandse nummer, dat werd vervolgd in nr. 1 van jaargang 16 (1964); afl. 2/3 van dezelfde jaargang, die was bedoeld als feestbundel ter ere van de 70ste verjaardag van Prof. Dr. E. Blancquaert, verscheen eerst na zijn overlijden. De artikelen uit afl. 3/4 van 1963 en afl. 1 van 1964 die betrekking hebben op Oost-Nederland en het Oostnederlands, werden afzonderlijk uitgegeven onder de titel „Oostnederlands” door L. C. G. Malmberg te 's-Hertogenbosch.

Het 27ste symposium werd op 18 april 1964 in Amsterdam gehouden. Mw. Dr. Jo Daan sprak over „Streektaalen in Zuid-Holland”, Prof. Dr. K. Heeroma over „Het verleden van het Zuidhollands”. De lezing van Mw. Daan werd geïllustreerd met bandopnamen die in Zuid-Holland en Utrecht waren gemaakt.

In de reeks Bijdragen en Mededelingen verscheen als nr. 28 „Taalgeografie en semantiek” door Dr. J. Goossens en Dr. Jan van Bakel, dat al in het vorige jaarverslag werd aangekondigd. Ter perse is nr. 29, „Die niederländische Strukturgeographie und die 'Reeks Nederlandse Dialectatlassen'” door Dr. J. Goossens. Ook nr. 30, „Zuidhollands”, de lezingen van het symposium over het Zuidhollands, is al bij de drukker; aan dit boekje zal een grammofoonplaatje worden toegevoegd waarop fragmenten van bandopnamen zijn gekopieerd die in Zuid-Holland werden gemaakt. De studie van Dr. A. R. Hol, aangeboden ter publikatie in 1964, is nog niet geheel voltooid ingeleverd; Dr. H. T. J. Miedema heeft zijn in het vorige verslag vermelde studie over het oude dialect van Molkwerum teruggenomen.

Op 1 januari 1964 was het vijfentwintig jaar geleden dat Mw. Daan in dienst kwam van de Dialectencommissie. Op haar verjaardag, 12 mei, is dit feit in intieme kring herdacht. De directeur van het bureau heeft daarbij uiting gegeven aan de grote waardering die haar toekomt voor het vele werk dat zij in de loop der jaren tot stand heeft gebracht in dienst van de dialectologie en tevens voor het werk dat ze voor het volkskundebureau en op het gebied van de naamkunde heeft gedaan, toen deze afdelingen nog geen personeel konden aanstellen of nog niet zelfstandig waren.

Per 1 september 1964 werd de heer H. Heikens aangesteld als adjunct-wetenschappelijk ambtenaar bij het Dialectenbureau. De achterstand die was ontstaan door het vertrek van Drs. A. G. Oskamp op 31 maart 1963, is door hem geheel ingehaald, zodat nu alle bandopnamen zijn geordend en beschreven; de registers hierop zijn ge-

controleerd en aangevuld. In het najaar zijn de streektaalen van nog enkele plaatsen op de band vastgelegd.

In de loop van 1964 zijn in 80 plaatsen opnamen gemaakt, t.w. 9 in de provincie Groningen, 1 in Drente, 1 in Overijssel, 3 in Gelderland, 5 in Utrecht, 8 in Noord-Holland, 22 in Zuid-Holland, 4 in Zeeland, 23 in Noord-Brabant en 4 in Limburg. Hiervan zijn 23 gemaakt door A. G. Oskamp, 25 door Mw. Daan en 14 door W. G. Rensink; een enkele keer zijn twee van hen gezamenlijk op pad geweest. Assistentie hetzij bij het leggen van contacten met streektaalsprekers of -spreeksters, hetzij bij het maken van de opnamen, hetzij bij beide, verleenden de correspondenten J. D. Koldijk te Den Briel (18 opnamen), G. J. H. Krosenbrink te Miste onder Winterswijk (2 opnamen) en G. G. Engels te Helden in Limburg (1 opname). Verder assisteerde Mw. M. J. Francken bij 10, J. J. Voskuil bij 8 en H. Heikens bij 4 opnamen. Bij 25 door A. G. Oskamp gemaakte opnamen werd hem hulp verleend door de heer W. Kaas, die ten behoeve van dit werk voor enkele weken was aangenomen. Van de heer M. C. v. d. Weele (Apeldoorn) ontving het bureau een band met dialect van het eiland Tolen ten geschenke. Door bemiddeling van Drs. G. L. Meinsma kreeg het kopieën van 10 opnamen van Friese dialecten. Aan Drs. G. L. Meinsma en aan de correspondenten, die belangeloos hun medewerking gaven, is het bureau veel dank verschuldigd.

Van de aanwezige opnamen werden 56 afgeluisterd, tekstueel genoteerd en getypt. Het zijn 14 Friese, 1 Drentse, 2 Overijsselse, 2 Gelderse, 7 Utrechtse, 15 Noordhollandse en 15 Zuidhollandse. De Friese opnamen werden behandeld door de werkstudent S. Sybrandy, de overige door Mw. H. M. Miller-van de Zand.

Van de opnamen uit ons archief is enkele malen gebruik gemaakt door buitenlandse onderzoekers. Prof. Dr. H. Venter (Potchefstroom, Zuid-Afrika) beluisterde begin september, tezamen met Drs. J. J. Uys, een aantal Zuidhollandse en Noordbrabantse opnamen om eventuele verwantschap met Zuidafrikaanse dialecten vast te stellen. Een kopie van enkele opnamen werd hem later toegestuurd. Begin november werd onder leiding van Prof. Dr. Isidore Dyen (Yale University, New York) een proef genomen met een methode ter vaststelling van verstaanbaarheidsgrenzen van dialecten voor anderstaligen. Ook voor hem werden enige opnamen gekopieerd.

Het opnamenarchief heeft grote diensten bewezen bij de bestudering van de Zuidhollandse dialecten. Mw. Daan bracht de taalkundige gegevens voor haar lezing bijeen zowel uit de bandopnamen,

als uit de vragenlijsten, gedrukte teksten en de opnamen die de heer L. van Oyen voor de atlas van Zuid-Holland in de reeks Nederlandse Dialectatlassen van E. Blancquaert en W. Pée had gemaakt. Juist bij het onderzoek naar deze tot nu toe bijna niet beschreven dialecten bleek de eigen waarde van deze verschillende bronnen.

Het subsidie dat bij de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek was aangevraagd voor een onderzoek naar de woordfrequentie en de syntaxis van de vrij gesproken taal, is niet toegekend. De commissie betreurt dit zeer en zal in de loop van 1965 het verzoek opnieuw indienen.

Door Mw. M. J. Francken werd een begin gemaakt met de verwerking van vragenlijst 35 voor de kaarten van de atlas ter toelichting van de historische grammatica. Van de woorden *bracht* en *ladder* werd het materiaal voor Vlaams-België en het noordwesten van de Duitse Bondsrepubliek bijeengebracht, de proefkaarten werden gemaakt en het materiaal voor het tekenen van de definitieve kaarten werd geordend. De gegevens betreffende de woorden *zacht*, *laag* (adj.) en *koeken* werden op proefkaarten genoteerd. Hierbij bleek voor het eerste woord een nader onderzoek nodig. Dit heeft door middel van vragenlijst 38 plaatsgevonden. De kaart van het woord *laag* vereist een persoonlijke controle in meer dan één gebied. Mw. Francken onderzocht het verloop van de isoglosse *laag/leeg* tussen Naarden en Woudenberg. Een nader onderzoek van de mogelijkheid van umlaut in dit geval is nog nodig in de Alblasserwaard en op de Zeeuwse eilanden. Het woord *koeken* is ongeschikt om een beeld te geven van de *ó*, daar dit meervoud in een klein gedeelte van ons land umlaut bleek te hebben. In plaats van *koeken* is besloten *boek* in kaart te brengen.

Het werk aan de atlas ter toelichting van de historische grammatica maakte het bezit wenselijk van een register op de woorden die in de beide enquêtes van het Aardrijkskundig Genootschap werden gevraagd, en een concordantie op de nummeringssystemen van de Deutsche Sprachatlas en de Taalatlas van Oost-Nederland. Het register werd door Mw. Francken gemaakt, de concordantie op de nummeringssystemen door haar overgenomen uit het materiaal van de Taalatlas van Oost-Nederland.

Mw. Daan bezocht van 1 tot 4 april het congres van het Forschungsinstitut für deutsche Sprache te Marburg. De heer Heeroma was door ziekte verhinderd daar aanwezig te zijn en een voordracht te houden over fonologische verhoudingen in de Nederlandse dialecten.

Mw. Daan is voor hem ingevallen en heeft, daar alle tijd voor voorbereiding van een lezing over hetzelfde onderwerp ontbrak, enkele mededelingen gedaan over de stand van het dialectonderzoek in Nederland. Van 16 tot 23 augustus vertegenwoordigde zij het Dialectenbureau op het vijfde Internationale Congres voor Fonetische Wetenschappen te Münster in Westfalen. In deze week werd een vergadering gehouden waarop de I A L S A, de International Association of Linguistic Soundrecording Archives, werd geconstitueerd. In overleg met de heren Prof. Dr. H. Mol en Dr. A. Cohen besloot de commissie Mw. Daan voorlopig aan te wijzen als vertegenwoordigster van Nederland in het algemeen bestuur. Het kwam de commissie verder wenselijk voor zich door haar, die al als secretaresse deel uitmaakt van het dagelijks bestuur van de Stichting Beeld- en Klankarchief, in het algemeen bestuur van deze Stichting te laten vertegenwoordigen. Mw. Daan representeerde het bureau bij de aanbidding van de erepenning van de oudheidkundige vereniging van Gouda aan de heer A. P. M. Lafeber, voor zijn studie over het Gouds dialect.

Door het vertrek van Dr. H. M. Jolles als secretaris van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de Akademie is de samenwerking tussen sociologen en taalkundigen in 1964 nog niet gerealiseerd.

Voor Prof. Dr. P. Brachin (Parijs) werd een zestigtal lijsten aan correspondenten in de verschillende provincies verstuurd. Hiermee werden gegevens verzameld over de woordvolgorde.

Dr. H. Bluhme, die benoemd zou worden als wetenschappelijk ambtenaar en zou worden gedetacheerd bij het Fonetisch Laboratorium te Amsterdam, heeft zich kort voor zijn aanstelling teruggetrokken. Naar alle waarschijnlijkheid zal Mw. Drs. F. J. van Beinum in deze functie benoemd kunnen worden.

De subcommissie voor het woord-en-zaakonderzoek, bestaande uit de heren A. J. Bernet Kempers en J. M. G. van der Poel van de Volkskundecommissie, en K. Fokkema, K. Heeroma en A. Weijnen van de Dialectencommissie, vergaderde op 18 juni onder voorzitterschap van de heer Heeroma. Er werd besloten, dat het voorzitterschap telkens voor één jaar beurtelings door een lid van de Dialecten- en een lid van de Volkskundecommissie zal worden vervuld.

De heer W. G. Rensink heeft het verwerken van de gegevens over het dorsen uit de landbouwkundige geschriften, de binnengekomen vragenlijsten en andere bronnen voortgezet. Op grond van de reeds verwerkte gegevens over het hooien is een vragenlijst over dit onderdeel van het boerenbedrijf samengesteld en persklaar gemaakt. Vooral

op verzoek van de heer Weijnen is op de vergadering besloten een onderzoek te doen naar het karnen en de karnterminologie. Ook zal worden nagegaan, of een dergelijk onderzoek naar het spinnen perspectieven opent. Ter voorbereiding van de lijst over het karnen bezocht de heer Rensink Dr. J. Weijns, directeur van het Openluchtmuseum te Bokrijk (België), in gezelschap van de heren J. M. G. van der Poel en J. J. Voskuil. Een vijftiental namen van mogelijke zegslieden of correspondenten voor het karn- en spinonderzoek werd de heer Rensink opgegeven. Hij heeft thans ruim twee derde van de correspondenten van het woord-en-zaakonderzoek persoonlijk bezocht.

De Duitse gegevens over de namen van de wendakker, die te zijner tijd op de atlaskaart van dit woord zullen worden opgenomen, zijn verzameld, geordend en op de proefkaart gebracht. De heer R. van der Schaaf heeft van de vragenlijsten 7, 16, 33 en 34 de vragen betreffende karnen, dorsen, hooien en de wendakker op fiches gebracht, en tevens van volkskundevragenlijst 9 de vragen 5 en 7, die de schovenstand van de rogge betreffen.

Er kwamen in de loop van dit jaar 19 verslagen over het dorsen binnen: 15 van correspondenten die al in het vorige jaarverslag werden genoemd, 4 van de heren G. G. Engels (Helden, L.) J. M. van Hegelsom (Horst), B. Jansen (Dwingelo) en K. J. Moltmaker (Aalten).

De medewerkersadministratie voldoet thans aan de eisen die men daaraan redelijkerwijs mag stellen. Omdat het aantal binnengekomen lijsten de laatste jaren wat afneemt, heeft Mw. F. J. Modderman-Smit overwogen zo spoedig mogelijk een nawerf-actie te ondernemen. Ook de algemene administratie en de boekhouding worden momenteel op een alleszins bevredigende wijze behartigd. Mw. C. Batelaan heeft alle achterstand ingehaald en is nu zelfs in de gelegenheid zo nodig Mw. Modderman te helpen.

Leerlingen van de Gemeentelijke Kweekschool te Haarlem en van de Christelijke Kweekscholen te Amsterdam, Gouda, 's-Gravenhage en Utrecht bezochten het bureau. Voor het eerst na jaren werd bezoek ontvangen van een groep studenten. Prof. Dr. L. E. Schmitt uit Marburg in Duitsland, enkele van zijn medewerkers en veertig van zijn leerlingen waren op een najaarsmorgen de gasten van het bureau. Mw. Daan vertelde, bij dia's, het een en ander over de ontwikkeling van de Nederlandse dialectologie en haar characteristica, de heer Rensink iets over vaktalen, in het bijzonder over militaire termen.

Er werden in de loop van 1964 drie medewerkersbijeenkomsten ge-

houden, op 15 februari in Bergen op Zoom, op 13 juni in Gouda en op 7 november in Venlo. De bijeenkomsten in kleine kring, zoals in 1963 voor het eerst werden gehouden, zijn zo vruchtbaar gebleken, dat het persoonlijk contact met de medewerkers in 1964 op dezelfde wijze is georganiseerd. Het raadselspel werd in Bergen op Zoom door de heer A. Weijnen, in Venlo door de heer P. Goossens geleid. Het verloop van dit spel in Gouda liet duidelijk zien, hoe de dialectverschillen in een dergelijk gebied gaan vervagen.

In bruikleen ontving het bureau van de familie van wijlen de heer J. Roselaar een verzameling spreekwoorden, zegswijzen, gezegden en uitdrukkingen uit Noord-Holland benoorden het IJ. Voor een Belgisch proefschrift is al van deze verzameling gebruik gemaakt. De heer C. Missu, de nu tweeëntachtigjarige oud-onderwijzer bij het ulo uit Terneuzen, gaf ons een beknopt overzicht van het dialect van Axel in handschrift, dat allerlei gegevens bevat die niet in het „Woordenboek der Zeeuwse dialecten” te vinden zijn. Mw. Daan schonk het bureau haar verzameling fiches met woorden en uitdrukkingen in Amsterdams dialect, die ten dele in haar boekje „Hij zegt wat” zijn opgenomen. De heer H. Bouw, student aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, deed ons een afschrift toekomen van zijn scriptie over de vocalen in de Noordwestveluwe dialecten. Verder schonk de Katholieke Universiteit te Leuven ons afschriften van twee licentiaatsverhandelingen: van de heer L. Osaer over de hark en van de heer M. Verhoeven over de schommel in de Noord- en Zuidnederlandse dialecten. Van Mw. N. C. Rümke-Bakker mochten de drie bureaus van de Centrale Commissie een geschenk ontvangen uit de nalatenschap van Dr. C. Bakker. Hiertoe behoort een aantal brieven, gericht aan Dr. G. J. Boekenoogen, waarin dialectologische gegevens uit Waterland te vinden zijn.

Het bureau werd bezocht door de volgende buitenlandse bezoekers: Mw. Lieve Derwael (Melle, België), Prof. Dr. I. Dyen (New York), Dr. Annemarie Huebner (Hamburg), Prof. Dr. Willem Pée (Brussel-Bosvoorde), Drs. J. P. Ponten (Marburg), Mw. E. H. Raidt (Kaapstad), Drs. J. de Rooy (Uppsala), Prof. Drs. Piergiuseppe Scardigli (Rome), Prof. Dr. L. E. Schmitt en enkelen van zijn medewerkers met veertig studenten, Dr. F. J. Snijman en Mw. T. Snijman-van Maanen (Stellenbosch, Zuid-Afrika), Prof. Dr. H. Venter (Potchefstroom, Zuid-Afrika) en M. Verhoeven (Hamont, België).

Voor het financieel beheer verwijzen we naar de rekening en verantwoording van de Centrale Commissie.

Namens de Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen:

K. HEEROMA, *voorzitter.*

P. J. MEERTENS, *secretaris-penningmeester.*

BIJLAGE I

Lijst van donateurs van de Centrale Commissie voor Onderzoek van het Nederlandse Volkseigen:

S. H. Achterop, Mw. Dr. N. Bakker, J. Boorman, Prof. Dr. F. van Coetsem, Prof. Dr. C. F. A. van Dam, Prof. Dr. K. Fokkema, Mw. Dr. Ha. C. M. Ghijsen, Mw. Drs. M. Goedhart-van Alebeek, Dr. D. van der Haar, Prof. Dr. C. B. van Haeringen, H. van Heiningen, Mw. Dr. A. R. Hol, Dr. W. A. F. Janssen, A. D. Kakebeeke, H. Kinkhorst, Mw. Drs. E. H. Korvezee, Mw. C. A. A. Mulder, J. Ph. van Oostrom, J. D. Paans, Dr. J. M. G. van der Poel, Drs. J. J. Ponten, Drs. J. M. Renders, Dr. H. A. M. Ruhe, R. D. Schouwvlieger, Mw. E. Schutte, Dr. Jc. Smit, Prof. Dr. G. Stuiveling, Dr. J. G. H. Tans, Mw. J. Tinbergen, Dr. A. de Vin, S. S. D. Wehrens, Prof. Dr. J. Wils, Ir. R. J. de Wit en S. L. Wynia.

BIJLAGE II

Lijst van personen en instanties die in 1964 publikaties en handschriften schonken aan het Centraal Bureau voor Nederlandse en Friese Dialecten:

Prof. Dr. Luise Berthold, H. Bouw, H. S. Buwalda, Mw. Dr. Jo Daan, E. Heupers, C. Hey, Gemeente Huibergen, Prof. Dr. V. Isacenko, Mr. C. M. J. de Jongh, J. J. Kuipers, Ds. A. van der Meiden, C. Missu, Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis te Amsterdam, L. Osaer, Redactie van „Prikkels” van Proost en Brandt N.V. te Amsterdam, Psychologisch Laboratorium van de Rijksuniversiteit te Utrecht, A. H. D. Rots, Mw. N. C. Rümke-Bakker, G. J. Uitman en M. Verhoeven.